

**РОЗДІЛ XVII. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИМ ЗАВДАННЯМ
З КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ» (О.Л. Музика, Н.Ф. Портницька)**

17.1. БАЗОВА МЕТОДИКА ДО КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ»

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ ЗДІБНОСТЕЙ (МВДЗ)

АВТОР – О.Л. МУЗИКА

Повна назва та автор	Вихідне джерело	Джерела з описом та прикладами застосування
<p>Методика вивчення динаміки здібностей (МВДЗ)</p> <p>Автор – О.Л. Музика</p>	<p>Музика О.Л. Теоретичні засади розробки методики вивчення динамічних механізмів розвитку творчих здібностей та тренінгу ціннісної підтримки особистісного росту // Науковий звіт про виконання II етапу наукового проекту ДФФД 07.07.00092 «Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків». – Житомир, 2005. – С.6-27.</p> <p>Музика О.Л. Рефлексія та ціннісна підтримка розвитку здібностей: підходи до побудови методики дослідження // Творчий потенціал особистості: проблеми розвитку та реалізації: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 15 лютого 2005 р.). Редактори: О.Б. Терезина, П.Ю. Лепський. – К., 2005. – С. 187-190.</p>	<p>Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень /За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.</p> <p>Музика О.Л. Програма ціннісної підтримки здібностей та обдарованості «Три кроки». – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 34 с.</p> <p>Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: навчальний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 144 с. (з грифом МОН України)</p> <p>Музика О.Л., Портницька Н.Ф. Розвиток творчих здібностей у наслідувальній діяльності: навчальний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 128 с. (з грифом МОН України)</p>

Теоретичні засади та історія виникнення

Методика розроблена в рамках суб'єктно-ціннісного підходу до розвитку здібностей. Автор – О.Л. Музика – виходить з того, що характеристики здібностей не обмежуються дієво-операційними компонентами. Творчі здібності розглядаються як особлива особистісна надбудова над загальними здібностями. Вони виникають у результаті рефлексії дієво-операційних і когнітивно-операційних компонентів кількох окремих здібностей і вироблення на цій основі індивідуальних стратегій діяльності. Творчі здібності не обов'язково ведуть до високих досягнень в плані результативності діяльності, але в плані визнання – їх, як правило, поцінують більше, ніж нетворчі досягнення.

Для розвитку здібностей, і особливо творчих здібностей, важливим є процес усвідомлення суб'єктом окремих умінь (діяльнісний компонент), дій та операцій (операційно-когнітивний компонент), усвідомлення цінності діяльності, яке відбувається через оцінку референтних осіб (референтний компонент). Не менш важливою є рефлексія людиною власних особистісних якостей, які розвиваються в процесі розвитку здібностей (особистісно-ціннісний компонент).

Виокремлення саме цих чотирьох компонентів обумовлюється такими застереженнями.

1. Здібності розглядаються як особистісне утворення: розвиток здібностей і розвиток особистості – два взаємообумовлені процеси.
2. Рефлексія діяльностей, в яких розвиваються здібності, і соціальних стосунків, які складаються у цих діяльностях, – необхідна умова свідомої суб'єктно-ціннісної регуляції цих процесів.
3. Проблемні моменти, які виявилися в процесі рефлексії, можуть бути зняті шляхом організації ціннісної підтримки, яка здійснюється через референтних осіб і може позитивно впливати на всі компоненти розвитку здібностей.

Методика розроблена у 2005 році та адаптується до дослідження різних вікових груп викладачами кафедри соціальної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Сфера застосування

Методика вивчення динаміки здібностей використовується для визначення структури рефлексії здібностей та соціальної рефлексії у різні вікові періоди (у дошкільному, молодшому шкільному, підлітковому, юнацькому та дорослому віці). МВДЗ призначена для психологічного супроводу програм розвитку здібностей та обдарованості.

Адаптація методики дозволяє використовувати її для вивчення рефлексії здібностей в ігровій та продуктивно-творчій (Н.Ф.Портницька), навчальній (І.С. Загурська, В.О. Климчук, Т.М. Майстренко), спортивній (О.М. Савиченко) діяльності; технічній (О.О. Музика), музичній (А.Ю. Вишина) творчості; у процесі професійної переорієнтації у дорослому віці (І.М. Тичина).

Виходячи з того, що розвиток здібностей – полідетермінований процес, який важко піддається управлінню, основною метою є не диференціація людей за здібностями і розвиток окремих здібностей, а створення розвивального середовища, у якому кожен може спробувати свої сили у різних видах діяльності, може досягнути успіху і бути поцінованим, і головне, набуття особистістю ціннісного досвіду. Тому методика може використовуватися у програмах ціннісної підтримки розвитку творчих здібностей дошкільників, учбових здібностей у молодшому шкільному, підлітковому та юнацькому віці; музичних, технічних, спортивних здібностей; ціннісної підтримки розвитку здібностей у дорослому віці; ціннісної підтримки професійного становлення психологів.

Опис методики

Дослідження за методикою проводиться в декілька етапів.

Перший етап – це індивідуальна бесіда, спрямована на створення ситуації довіри і співробітництва. У бесіді аналізуються успіхи і невдачі дитини у різних діяльностях крізь призму стосунків з іншими людьми.

Орієнтовний текст інструкції для досліджуваного:

Можливо, вперше у житті Вам доведеться проаналізувати власні вміння, окреслити коло людей, думки й оцінки яких є важливими для Вас, виокремити власні, не нав'язані кимсь, а реальні особистісні якості, що базуються на Ваших уміннях. Ви зможете оцінити Ваші здібності і, зіставивши із життєвими завданнями, скласти й реалізувати програму саморозвитку.

Другий етап – заповнення спеціально розробленого бланку, де досліджуваний виділяє діяльності і вміння, якими володіє, і оцінює їх, виділяє й оцінює рівень розвитку окремих дій і операцій, референтних людей і власні особистісні якості. При цьому дослідником робиться акцент на оцінку тих показників, які можуть розглядатися як елементи творчих.

Методика є відкритою. Її теоретична основа, завдання, які вона вирішує, і процедура проведення передбачають модифікацію запитань і способу їх постановки відповідно до: 1) особливостей вікового періоду; 2) діяльності, яка досліджується; 3) характеру міжособистісних стосунків, які виявляються; 4) нових завдань, які виникли у результаті попереднього дослідження.

Покрокова рефлексія і самооцінка діяльностей та вмінь, якими володіє людина, мислительних дій та операцій, референтних осіб і характеру їх оцінок та особистісних якостей дозволяють дитині свідомо впливати на процес розвитку здібностей і особистості.

РЕФЛЕКСІЯ ЗДІБНОСТЕЙ		ІНДЕКСИ ПРОФІЛІ	СОЦІАЛЬНА РЕФЛЕКСІЯ	
Діяльнісний	Якими діяльностями і вміннями ти володієш? Виділи ті, де ти проявляєш творчість. Оціни їх важливість для себе		Назви людей, які оцінюють твої досягнення, вміння. Оціни важливість їх думки для себе	
	вміння	оцінка	люди	оцінка
Яких вмінь ти хотів би набути чи розвинути? Чому?		Назви людей зі свого оточення, оцінку яких ти хотів би змінити		
вміння	причини	люди	Характер змін	
Операційно-когнітивний	Виділи окремі дії і операції (в т.ч. мислительні) у найвагоміших вміннях і оціни ступінь їх розвитку		Які якості дозволяють тобі досягати успіху?	
	Дії, операції	оцінка	Особистісні якості	оцінка
Які мислительні дії і операції ти хотів би набути і розвинути? Чому?		Яких якостей ти хотів би набути чи розвинути? Чому?		
вміння	причини	якості	причини	

Рис. 1. Бланк методики вивчення динаміки здібностей

Приклад заповнення бланку

Уміння	Оцінка									
Танцювати										6 балів
Читати вірші										8 балів
Писати реферати										4 бали

Третій етап – аналіз кількісних показників. Такий аналіз не є основним, він показує лише деякі тенденції, що супроводжують розвиток здібностей і напрямки цього розвитку. Автор МВДЗ свідомо відмовився від розробки нормативних показників, що базуються на статистичних даних, однак вважає, що групові і вікові норми в окремих випадках можуть бути корисними.

Оскільки вивчається динаміка здібностей, то порівняння кількості виділених вмінь, дій,

референтних осіб, особистісних якостей та показників самооцінки можуть в окремих випадках показувати напрямки і кризові моменти в розвитку здібностей. Кількісні показники можуть також відображати вікові відмінності за умови, якщо дослідник ставить таке завдання. Загалом, значення кількісних показників не можна перебільшувати, оскільки методика не є діагностичною і не вимірює вираження окремих здібностей. Найбільший інтерес становлять показники самооцінки, але й вони потребують додаткової інтерпретації.

Кількісний аналіз отриманих результатів проводиться за такими напрямками:

Визначення загальної кількості виділених умінь та їх значимості. Аналогічні показники визначаються по кожному компоненту рефлексії здібностей.

Порівняння кількості виокремлених позицій по кожному компоненту та їх значимості для визначення переважання рефлексії окремих компонентів здібностей.

Порівняння найменшої та найбільшої оцінки значимості окремих компонентів здібностей для визначення диференційованості самооцінки здібностей.

Порівняння кількості наявних і бажаних умінь, дій, особистісних якостей, референтних осіб для визначення рефлексії перспектив розвитку здібностей.

Четвертий етап – **аналіз та інтерпретація даних**. Завдання цього етапу – порівняти показники кількох опитувань одного учня з метою виявлення напрямку розвитку здібностей. Методика дозволяє аналізувати зміни у переліку діяльностей, дій та операцій, референтних осіб та характеру самооцінки. Інтерпретація результатів може базуватися на основних та допоміжних показниках. До основних можна віднести показники стійкості, показники динаміки структурних компонентів здібностей та диспропорцій розвитку. Показники стійкості є значимими тоді, коли досліджуваний виділяє достатню кількість (залежно від віку та виду діяльності) показників, які повторюються у кількох зрізах. Можна також вести мову й про стійкість самооцінки. Показники динаміки характеризують зміни, які відбуваються у свідомості досліджуваного від зрізу до зрізу.

Порівняння розвитку окремих структурних компонентів може виявити показники диспропорції розвитку. Диспропорція породжує рух, але рух може бути як у напрямку розвитку, так і в напрямку деградації здібностей. Так, наприклад, коли досліджуваний декларує чимало видів діяльностей, але не виділяє в них окремі дії, операції, тобто не рефлексує мислительних дій, це може свідчити про поверховість, відсутність передумов для формування стратегій творчої діяльності. Ще одним прикладом диспропорції може бути зміна референтних осіб, які, можливо, вже не будуть поцінювати ті види діяльності, які розвивалися раніше. У цьому випадку можлива зміна напрямку розвитку здібностей.

Допоміжні показники можуть вводитися у тих випадках, коли необхідно проаналізувати окремі проблемні моменти. Для цього можна використовувати стандартизовані методики або окремі процедури обробки, які застосовуються у таких відомих методиках як соціометрія, референтометрія чи методика дослідження ціннісної єдності групи.

Якісний аналіз проводиться окремо по кожному з компонентів здібностей.

Основні напрямки аналізу структури й розвитку **умінь**:

Співвіднесення виділених умінь зі сферами діяльності (навчальною, ігровою, побутовою, творчою, спортивною тощо): визначення сфери, уміння якої найповніше представлені та є найбільш значимими для досліджуваного.

Визначення змістового наповнення умінь кожної зі сфер (які з виділених умінь є

творчими, вольовими, мислительними, комунікативними, руховими тощо).

Аналіз співвіднесення наявних та бажаних умінь: як бажані уміння стосуються виділених сфер діяльності, чи знаходяться бажані уміння у зоні найближчого розвитку, наскільки обґрунтованою є мотивація їх набуття.

Основні напрямки аналізу структури й розвитку *дій та операцій*:

Аналіз змісту виділених дій та операцій: яких етапів виконання діяльності стосуються (початкового, процесуального, результативного) та рівня їх значимості (які дії є найбільш значимими);

Наявність у структурі умінь розумових дій та операцій (планування, аналіз, уточнення); оцінка їх значимості (у порівнянні із практичними діями).

Співвіднесення наявних та бажаних дій та операцій: чи відображають основні напрямки розвитку здібностей, чи співвідносяться із бажаними уміннями.

Основні напрямки аналізу структури референтної підтримки розвитку здібностей:

Аналіз співвіднесення виділених референтних осіб зі сферами спілкування досліджуваного та сферою розвитку здібностей (родина, ровесники, керівники або викладачі, авторитетні особи, що не входять до кола спілкування): чия оцінка є найбільш значимою для досліджуваного, чи сприяє вона розвитку здібностей.

Аналіз позитивної та негативної референтності, аналіз впливу на розвиток здібностей осіб з реальною та віртуальною референтністю.

Узгодженість структури діяльносного та референтного компонентів рефлексії здібностей: чи є серед референтних осіб, люди, здатні поцінувати здібності досліджуваного, наскільки значимою є їх оцінка.

Аналіз бажаної складової: до якої сфери спілкування належать особи, чию думку досліджуваний прагне змінити, чи здатні вони поцінувати досягнення досліджуваного.

Основні напрямки аналізу структури особистісних якостей, які можуть сприяти чи перешкоджати розвитку здібностей:

Аналіз представленості окремих якостей: чи сприяють ці якості розвитку виділених умінь, дій та операцій або отриманню визнання з боку референтних осіб.

Аналіз значимості окремих якостей (які з виділених якостей є найбільш значимими).

Співвіднесення наявних та бажаних якостей та їх значення для розвитку здібностей.

Усвідомлення позитивного та негативного впливу окремих особистісних якостей на розвиток здібностей.

П'ятий етап – це **здійснення ціннісної підтримки**. Він потребує особливої уваги. Як засоби ціннісної підтримки можуть бути використані усна народна творчість у дошкільному та молодшому шкільному віці, груповий соціально-психологічний тренінг – у підлітковому віці, тренінги рефлексивності – у юнацькому віці тощо.

У випадках, коли у досліджуваного існують певні проблеми у рефлексії референтних компонентів здібностей, ціннісна підтримка може надаватися в таких напрямках: розширення кола референтних осіб, знайомство з успішними людьми, аналіз біографій видатних людей, надання диференційованої оцінки в залежності від результатів діяльності та залучення до цього процесу однолітків, у процесі виконання окремих завдань оцінка ролі кожного учасника процесу, заохочення прийняття власних рішень.

При недостатньому розвитку рефлексії особистісно-ціннісних компонентів можливими є такі напрямки ціннісної підтримки: спільний аналіз особистісних якостей на різних етапах роботи і в процесі виконання різних завдань, порівнюючи з однолітками, аналіз стимулюючого і гальмуючого впливу різних особистісних якостей на успішність в різних сферах; спільний аналіз виділених людиною особистісних якостей та пошук їх відображення у конкретних життєвих ситуаціях та вчинках; аналіз ролі особистісних ресурсів досягнення успіху на прикладі біографій відомих людей; аналіз місця особистісних якостей у розвитку окремих умінь, дій, операцій (Чого ти хочеш досягти?...Що ти для цього зробив?... Які риси характеру потрібно розвинути, щоб цього досягти?...); порівняння особистісних якостей досліджуваного з такими ж рисами однолітків та інших референтних осіб; залучення однокласників до оцінки особистісних якостей досліджуваного; стимулювання самооцінки рис характеру у процесі виконання окремих завдань.

Недостатній розвиток рефлексії діяльнісних компонентів здібностей може бути причиною для надання ціннісної підтримки у таких напрямках: включення у нові види діяльності, в яких він швидко зможе розвинути окремі уміння, диференційована оцінка окремих умінь та вибір різних шляхів розвитку здібностей у різних сферах, включення до різних ситуацій, де б він зміг краще оцінити те чи інше своє вміння і розвивати свої здібності у різних сферах, визначення пріоритетних умінь, над якими потрібно більш наполегливо працювати, аби досягти вищих рівнів розвитку, спрямування людини на більш реалістичну оцінку власних умінь, спільне визначення здібностей, які необхідно розвивати у першу чергу для досягнення реалістичних цілей.

Діагностичні можливості та обмеження

МВДЗ дає можливість вивчення тенденцій розвитку здібностей та узгодженості окремих їх компонентів. На відміну від стандартизованих процедур, ця методика не орієнтована на визначення міри розвитку здібностей, а спрямована на виявлення структури й основних напрямів розвитку здібностей та може бути використана як складова ціннісної підтримки.

Методика є індивідуально орієнтованою та передбачає вивчення рефлексії здібностей у різних видах діяльності та життєвих ситуаціях: у навчальній, творчій діяльності тощо. Це забезпечується індивідуальним змістом виділених умінь, операцій, референтних осіб та особистісних якостей.

Певні труднощі та обмеження МВДЗ:

- ефективність застосування методики значною мірою залежить від рівня розвитку рефлексії досліджуваного;
- проведення дослідження вимагає значних затрат часу, оскільки потребує від досліджуваного зосередження, аналізу й пригадування якихось моментів та внутрішню роботу з усвідомлення власних здібностей;
- застосування МВДЗ потребує високого рівня кваліфікації дослідника, знання ним теоретичних засад і закономірностей розвитку здібностей і вмінь налагоджувати довірливі стосунки з досліджуваними та інтерпретувати отримані дані.

17.2. ПРИКЛАД ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ЗАВДАННЯ З КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ»

Клієнтський запит

Ви працюєте психологом у дошкільному навчальному закладі. До вас звернулася вихователька старшої групи, яка помітила дивну поведінку 5-річного Іванка К.: «При виконанні будь-яких завдань, а особливо творчих, він захоплено починає працювати, але якщо бачить, що інші діти виконують краще, одразу втрачає інтерес до роботи, доробляє швидко і неохайно. Після цього він біжить до улюбленого конструктора та починає всім хвалитися, який будинок збудував. Чому хлопчик так поводиться? Як змусити його старанно виконувати завдання до кінця?»

Обов'язкова програма при виконанні завдання

1. *Визначте можливі причини поведінки хлопчика та дослідіть особливості рефлексії ним власних здібностей.*
2. *У ході роботи користуйтеся методикою вивчення динаміки здібностей (О.Л. Музика).*
3. *Підготуйте діагностичний звіт у формі протоколів і психологічних висновків за результатами дослідження.*
4. *Продемонструйте бесіду, в ході якої Ви представляєте виховательці результати дослідження та окреслюєте основні напрями та прийоми ціннісної підтримки розвитку творчих здібностей дошкільника.*

ХІД РОБОТИ НАД ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИМ ЗАВДАННЯМ

І. ЕТАП ПЕРВИННОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

1.1. Категоріально-термінологічне довизначення проблеми, з якою звернулися до психолога

Психолог. В яких ситуаціях виявляється «дивна» поведінка Іванка (творча діяльність, завдання вихователя, ситуації вільної гри у групі і на вулиці)?

Вихователька. Така поведінка спостерігається лише під час занять, а коли діти граються самі, в групі Іванко грає з ними або займається своїм конструктором; на прогулянці всі діти грають разом. Мене попереджали про його захоплення конструктором, але ж потрібно виконувати й інші завдання. А він від початку хоче займатися лише із конструктором.

Психолог. Опишіть емоції, якими супроводжується діяльність хлопчика на початку та наприкінці виконання завдання.

Вихователька. Іван завжди із захопленням починає працювати, ставить багато запитань, намагається зробити правильно. Але він прийшов до нас у групу недавно (до того він виховувався вдома, переважно дідусем і бабусею), тому багато з того, чого інші діти навчилися раніше, йому не вдається настільки ж швидко та правильно. Він бачить, що інші роблять швидше й краще, тому починає «нервувати», доробляє нашвидкуруч. Майже кидає роботу та біжить до конструктора.

Психолог. Як Іванко виконує завдання на індивідуальних заняттях?

Вихователька. Намагається виконати його якнайкраще, працює довго, постійно вимагає похвали.

Психолог. Які успіхи Івана у конструюванні? Чи дійсно його є за що хвалити?

Вихователька. Так, у нього виходять непогані будинки, та й машини теж. Можливо, у нього дійсно здібності до конструювання.

Психолог. Як Ви та інші діти реагуєте на демонстрацію Іванком виробів з конструктора?

Вихователька. Він весь час щось будує та одразу біжить «похвалитися», але ж я не

можу хвалити лише його, є й інші діти. Та й Іванкові теж треба вчитися робити щось інше, не буде ж він у школі гратися конструктором. А діти... Вони іноді граються з ним. Особливо йому подобається, якщо хтось просить його навчити будувати щось.

Психолог. Очевидно мова йде про формування стратегіальної тенденції фіксації на одній діяльності. Іванко, як і будь-яка людина, має потребу у схваленні та визнанні, тобто він прагне відчувати себе найкращим, «першим» у певній діяльності, щоб це помічали і дорослі, й інші діти. В родині та в садочку його хвалили здебільшого за вироби з конструктора. Він зрозумів, що це і є та успішна діяльність, де він завжди перший і може розраховувати на схвалення та визнання.

Вихователька. Чому ж він тоді не старається виконувати інші завдання (наприклад, у малюванні чи математиці), щоб його похвалили й за них? Як же він буде вчитися в школі?

Психолог. Скоріше за все, хлопчик, не має таких умінь і навичок (операціонального досвіду), які дозволили б йому досягати успіхів у цих видах діяльності. Він не може «наздогнати» інших дітей та змагатися з ними за схвалення та визнання з боку дорослих, тому й намагається швидше їх закінчити.

1.2. Формування реалістичних очікувань у людини, яка звернулася за допомогою, та визначення напрямків практичної роботи психолога

Опис меж компетенції

Психолог. Яких результатів Ви очікуєте від нашої співпраці?

Вихователька. Дітям скоро до школи, ми маємо їх готувати: вчити рахувати, малювати, робити аплікації тощо. Хочу знати, як працювати з Іванком, щоб він був як всі діти та виконував слухняно завдання. Як змусити його працювати?

Психолог. Щоб з'ясувати, у чому проблема і що з нею робити, я проведу дослідження рефлексії здібностей з Іванком. Мені потрібно знати, як він сприймає власні уміння та чого прагне навчитися, а також визначити, чию оцінку власних здібностей він найбільше цінує. Але я не можу змусити його бути «як всі»: хлопчик має власні здібності, інтереси, можливості. Після дослідження ми спробуємо визначити, як допомогти Іванку не уникати загальних завдань, а прагнути використовувати їх для досягнення успіху та розвитку здібностей.

Визначення напрямків практичної роботи

Напрямок практичної роботи	Обґрунтування
Дослідницька робота	Дослідження рефлексії здібностей дошкільника за методикою вивчення динаміки здібностей (О.Л. Музика)
Просвітницька робота	Повідомлення результатів дослідження виховательці, надання рекомендацій по організації ціннісної підтримки розвитку здібностей Іванка.

Перелік очікуваних результатів

Психолог. В результаті нашої роботи:

- ми виявимо особливості усвідомлення Іванком різних умінь та здібностей
- знатимемо, чому Іванко в ситуаціях конкуренції схильний «кинути» роботу та зайнятися конструюванням;
- окреслимо напрямки та окремі прийоми ціннісної підтримки розвитку здібностей Іванка.

II. ПЛАНОВО-ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП

2.1. Аналіз власного досвіду виконання подібних завдань при вивченні навчальних дисциплін та проходженні практик

Дисципліна	Модуль	Тема	Зміст питань
Вікова психологія	Періодизація вікового розвитку	Розвиток особистості у дошкільному віці	Провідні види діяльності. Особливості взаємодії дошкільників із дорослими та ровесниками
Психологія творчості	Психологія здібностей	Психологія творчих здібностей	Критерії та чинники розвитку творчих здібностей у дитячому віці.
	Психологія творчих здібностей	Розвиток творчих здібностей у різні вікові періоди	Вікові особливості рефлексії творчих здібностей. Методи дослідження рефлексії творчих здібностей.
Розвиток творчих здібностей у наслідувальній діяльності	Розвиток творчих здібностей у наслідувальній діяльності	Розвиток творчих здібностей у наслідуванні	Соціально-психологічні чинники розвитку творчості у наслідуванні (Стратегіальні тенденції розвитку творчості у наслідуванні).
		Ціннісна підтримка розвитку творчих здібностей у процесі наслідування	Дослідження розвитку рефлексії здібностей у процесі наслідування Ціннісна підтримка розвитку творчих здібностей

2.2. Підбір і аналіз літератури та формулювання припущень про причини виникнення проблеми

Бібліографічний опис джерела	Основні ідеї, тези, що стосуються проблеми
Навчально-методична та довідкова література	
Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: навчальний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 144 с. (з грифом МОН України)	Представлена структурно-операціональна модель розвитку здібностей, що включає два основні блоки: дослідження рефлексії здібностей та дослідження соціальної рефлексії. До першого блоку входять діяльнісний та операційно-когнітивний компоненти, до другого – референтний та особистісно-ціннісний компоненти. Описана процедура дослідження динаміки здібностей

Бібліографічний опис джерела	Основні ідеї, тези, що стосуються проблеми
Музика О.Л., Портницька Н.Ф. Розвиток творчих здібностей у наслідувальній діяльності: навчальний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 128 с. (з грифом МОН України)	Проаналізовано особливості дослідження рефлексії здібностей дошкільниками на основі МВДЗ (О.Л.Музика, адаптація до дошкільного віку Н.Ф.Портницька). Описані можливості використання МВДЗ та труднощі, пов'язані з віковими особливостями дошкільників.
Музика О.Л. Програма ціннісної підтримки здібностей та обдарованості «Три кроки». – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 34 с.	Описані основні положення суб'єктно-ціннісного підходу до вивчення і розвитку здібностей людини. Описані основні етапи проведення дослідження за методикою МВДЗ. Представлено принципи та етапи впровадження програми ціннісної підтримки розвитку здібностей особистості.
Фахова періодична література	
Моргун В.Ф. Багатомірність психодіагностики досягнень учня як перший крок профільної освіти // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. - №1. – С. 1-5.	Описано особливості вивчення рефлексії діяльнісних та операційно-когнітивних компонентів розвитку здібностей
Лисина М.И. Развитие познавательной активности входе общения со взрослыми и сверстниками // Вопросы психологии. – 1982. – №4. – С. 18-35.	Проаналізовано специфіку та функції спілкування дошкільників з дорослими та ровесниками у процесі оволодіння діяльністю
Вузькоспеціалізована література	
Музика О.Л. Теоретичні засади розробки методики вивчення динамічних механізмів розвитку творчих здібностей та тренінгу ціннісної підтримки особистісного росту // Науковий звіт про виконання II етапу наукового проекту ДФФД 07.07.00092 «Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків». – Житомир, 2005. – С.6-27.	Описані теоретичні засади і принципи розробки МВДЗ в рамках суб'єктно-ціннісного підходу до вивчення і розвитку здібностей та обдарованості
Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень /За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.	Описана методика вивчення динаміки здібностей О.Л.Музики та її модифікації до вивчення динаміки здібностей у дошкільному віці (Портницька Н.Ф.), молодшому шкільному віці (І.С.Загурська, Н.О.Никончук), підлітковому (О.О.Музика), юнацькому (Т.М. Майстренко, А.Ю. Вишина), ранньої дорослості (В.О. Климчук, О.М.Савиченко) середньої дорослості (В.В. Горбунова, І.М. Тичина)
Портницька Н.Ф. Стратегіальні тенденції розвитку наслідування дошкільників // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості: Збірник наукових праць / За ред. В.О. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – Т. 12. – Вип. 2. – С. 206-211.	Аналізуються особливості диференціації дітей за критерієм творчості. Описано стратегіальні тенденції наслідування як передумови формування виконавської чи творчої спрямованості.

2.3. Консультація з фахівцями

Потреби у консультації з фахівцями-суміжниками немає, однак є необхідність бесіди з батьками з метою окреслення сфер та особливостей надання схвалення і визнання успіхів Івана у сім'ї.

2.4. Складання розгорнутого плану виконання завдання, підбір методів та аналіз ресурсів

Етап роботи	Методи та процедури	Необхідні ресурси
Планування дослідження рефлексії здібностей дошкільника за допомогою методики вивчення динаміки здібностей О.Л. Музики	Визначення методологічних засад дослідження (термінологічний апарат). Планування дослідження та підготовка матеріалів для досліджуваного	Література з описом процедур планування дослідження за методикою вивчення динаміки здібностей О.Л. Музики
Розробка протоколу фіксації результатів дослідження рефлексії здібностей	Розробка протоколу фіксації результатів дослідження (модифікація Н.Ф. Портницької)	Література з описом процедури фіксації результатів дослідження.
Проведення дослідження	Організація дослідження: оголошення інструкції, виконання досліджуваним завдань (заповнення протоколу дослідження).	Протокол дослідження
Аналіз результатів дослідження. Підготовка висновків для бесіди з вихователькою.	Якісний та кількісний аналіз даних. Підготовка висновків для бесіди з вихователькою.	Заповнений протокол із даними дослідження. Література з проблем розвитку здібностей у дошкільному віці.
Бесіда з вихователькою	Підготовка тексту повідомлення результатів дослідження. Розробка рекомендацій.	Текст повідомлення результатів. Проект програми ціннісної підтримки розвитку здібностей

2.5. Передбачення проблемних моментів

Проблемні моменти	Причини виникнення	Можливості уникнення
Низький рівень рефлексії досліджуваним власних здібностей	Синкретичність мислення та операцій та недостатній розвиток умінь, необхідних для виконання діяльності	Модифікація питань (наприклад, «Уяви, що ти маєш пояснити дитині, яка ніколи не робила ..., як це потрібно робити? Як ти це вмієш робити?», «Назви людей, яким цікаво знати, що ти робиш гарно? Хто тебе хвалить? За що?»)

2.6. Підготовка матеріалів, необхідних для виконання завдання

Матеріали, необхідні для дослідження рефлексії здібностей досліджуваного
Протокол дослідження рефлексії здібностей (табл.1)

Таблиця 1.

Протокол фіксації результатів дослідження рефлексії здібностей у дошкільному віці

Рефлексія здібностей		Соціальна рефлексія			
Що ти вмієш? Що ти вмієш робити гарно? Наскільки це важливо для тебе? Від кого ти навчився ...?		Назви людей, яким цікаво знати, що ти робиш гарно? Хто тебе хвалить? За що? Чия думка для тебе найважливіша? Чого ти навчився від ...?			
діяльнісний	вміння	оцінка	референтний	люди	оцінка
	Чого б ти хотів навчитися?			Чи буває так, що ти щось робиш гарно, а тебе не хвалять? Хто це може бути? Чи хочеш ти, щоб думали по-іншому? Як саме?	
	вміння	причина			
Уяви, що ти маєш пояснити дитині, яка ніколи не робила ..., як це потрібно робити? Як ти це вмієш робити? Що з цього ти вмієш робити найкраще?		Уяви, що чарівник дозволив тобі і (... людині) робити одне одному незвичайні подарунки: можеш подарувати якості, які допомагають тобі гарно (...)			
дії та операції	оцінка	якість	оцінка		
операційно-когнітивний			особистісний		
	Чого б ти хотів навчитися для того, щоб гарно (...)?			Що ти хочеш, щоб (... людина) подарувала тобі?	
	дія	причина		якість	причина

III. ЕТАП ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

3.1. Збір емпіричних даних

Протокол дослідження рефлексії здібностей Івана К.

Рефлексія здібностей	
<i>Що ти вмієш? Що ти вмієш робити гарно? Наскільки це важливо для тебе? Від кого ти навчився ...?</i>	
вміння	оцінка
Будувати будиночки з конструктора (дідусь)	10
Будувати гаражі з конструктора (тато)	7
Будувати дорогу з конструктора (сам)	10
Малювати (вихователька)	5
Писати (мама)	9
Оберігати природу (вихователька)	6
Застеляти ліжко (бабуся)	8
<i>Чого б ти хотів навчитися?</i>	
Вміння	причина
Плавати	Щоб рости
Бути солдатом	
Будувати з конструктора машини	Щоб тато похвалив
<i>Уяви, що ти маєш пояснити дитині, яка ніколи не робила ..., як це потрібно робити? Як ти це вмієш робити? Що з цього ти вмієш робити найкраще?</i>	
Дії та операції	оцінка
Взяти багато цегли	5
Одну велику деталь пригнути до другої	6
Побудувати із цеглин смужку	5
Зробити двері	7
Зробити балкон	7
Взяти ручку та зошит	5
Писати	5
<i>Чого б ти хотів навчитися для того, щоб гарно (...)?</i>	
дія	причина
Писати слова	Щоб вчитися в школі
Соціальна рефлексія	
<i>Назви людей, яким цікаво знати, що ти робиш гарно? Хто тебе хвалить? За що? Чия думка для тебе найважливіша? Чого ти навчився від ...?</i>	
люди	оцінка
Мама (писати)	5
Бабуся (прибирати)	8
Тато (писати)	5
Дідусь (будувати)	6
<i>Чи буває так, що ти щось робиш гарно, а тебе не хвалять? Хто це може бути? Чи хочеш ти, щоб думали по-іншому? Як саме?</i>	
люди	Характер змін
-	-
<i>Уяви, що чарівник дозволив тобі і (... людині) робити одне одному незвичайні подарунки: можеш подарувати якості, які допомагають тобі гарно (...)</i>	
Особистісні якості	оцінка
-	--
<i>Що ти хочеш, щоб (... людина) подарувала тобі?</i>	
якості	причини
-	-

3.2. Аналіз та інтерпретація отриманих даних

Якісний та кількісний аналіз результатів дослідження

Кількісний аналіз результатів дослідження. Кількість виділених умінь – 7 (середня значимість 7,9 балів); дій, операцій – 5 (середня значимість 6 балів), в тому числі розумових дій та операцій – 0; референтних осіб – 4 (середня значимість 5,9 балів), особистісних якостей – 0. Найбільшу кількість позицій досліджуваний виділив по діяльнісному компоненту, а найменшу – по референтному. Відсутність виділених особистісних якостей пояснюється відсутністю у свідомості досліджуваного уявлень про особистісні риси як засоби досягнення успіху у діяльності. Найбільш значимими виявилися показники по діяльнісному компоненту. Кількість виділених бажаних умінь – 3; дій, операцій – 1, референтних осіб – 0, особистісних якостей – 0. Результати представлені на рис. 1, 2.

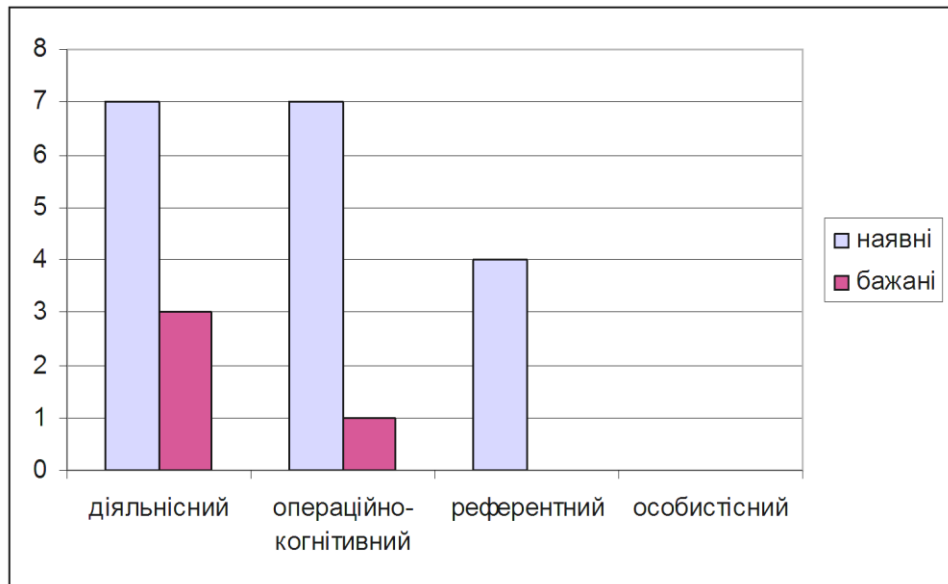
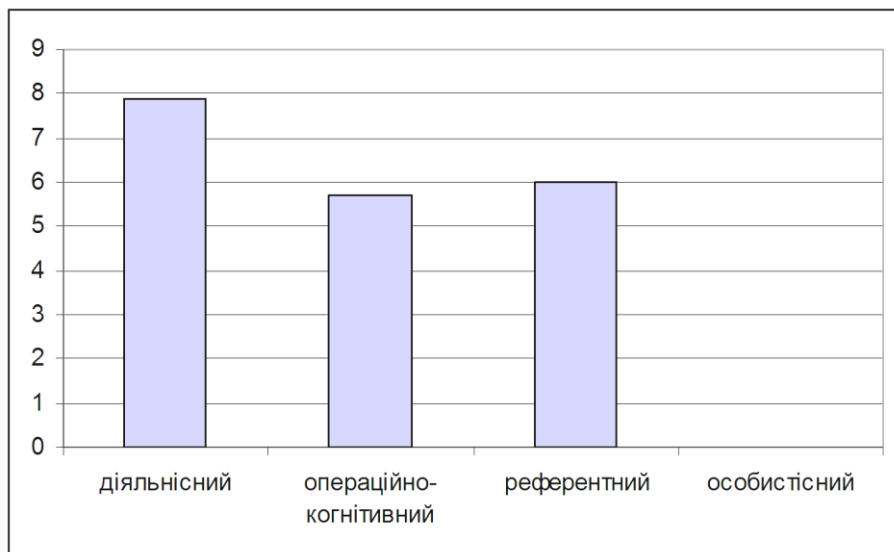

Рис. 1. Результати дослідження рефлексії компонентів здібностей

Рис. 2. Результати дослідження значимості окремих компонентів здібностей

Якісний аналіз результатів дослідження проводився окремо по кожному з компонентів.

У структурі діяльнісного компонента найширше представлені уміння, що належать до продуктивної діяльності (4 уміння), яка є провідною для дошкільного віку. Навчальна та побутова діяльності є недостатньо освоєними, тому мають меншу представленість (по 1 умінню). Уміння «оберігати природу» засвоєне на рівні шаблону та є недостатньо усвідомленим, оскільки досліджуваний не зміг визначити його структуру та зміст. Найбільш значимими для хлопчика є уміння конструювання, яке забезпечує досягнення успіху та схвалення серед родичів. Уміння, отримані шляхом наслідування дій виховательки, є недостатньо освоєними і не забезпечують визнання дорослих, а тому й оцінені значно нижче. Бажані уміння належать здебільшого до далекого майбутнього, лише уміння «будувати машини» знаходиться у зоні найближчого розвитку та орієнтоване на отримання визнання батька.

Структура операційно-когнітивного компонента включає зовнішньо виражені дії та операції, які стосуються підготовки до діяльності (1 дія) та етапів її виконання (4 дії). Найбільш значимими є дії, які ведуть до отримання готового продукту («зробити балкон»), а не способу виконання діяльності. Усвідомлення уміння здійснюється на рівні алгоритму виконання дій. Досліджуваний не виділив жодної мислительної операції, що пояснюється домінуванням практичного мислення та орієнтацією на отримання матеріального результату. Недостатній рівень розвитку абстрактного мислення зумовлює нездатність усвідомлення бажаних дій та операцій.

У колі референтних осіб представлені лише родичі. Найбільш значимою є думка бабусі, з якою досліджуваний проводив найбільше часу. Аналіз результатів свідчить про розузгодженість діяльнісного та референтного компонентів: родичі здебільшого оцінюють навчально-творчі та побутові уміння, які не є цінними для досліджуваного. Суб'єктивно значиме уміння «будувати з конструктора» оцінює лише дідусь, однак його оцінка є недостатньо значимою. До кола референтних осіб не включені дорослі (вихователі, керівники гуртків) та ровесники, які могли б надати схвалення та визнання значимих для досліджуваного умінь. Розузгодженість сфери досягнень та сфери визнання суб'єктивно знецінює досягнення досліджуваного та перешкоджає успішному оволодінню новими видами діяльності та розвитку творчих здібностей.

Таким чином, аналіз результатів дослідження рефлексії здібностей свідчить, що зміна соціальної ситуації розвитку дошкільника, пов'язана з початком відвідування дитячого садка, зумовила втрату звичних для досліджуваного способів отримання схвалення та визнання. У поведінці Івана спостерігаються прояви стратегіальної тенденції фіксації на одній діяльності (конструюванні). Така фіксація на одній діяльності зумовлена рядом чинників:

- Недостатність операціонального досвіду навчальної та продуктивних видів діяльності, які дозволять досліджуваному успішно конкурувати з дошкільниками, які тривалий час відвідують дитячий садок та виконують їх швидше та краще.
- Відсутність у структурі здібностей мислительних дій та операцій, які дозволяють здійснювати перенесення умінь та здібностей, набутих в одній діяльності, на інші.
- Розузгодженість сфери досягнень та сфери визнання та відсутність у колі референтних осіб вихователів та ровесників, які здатні надати досліджуваному схвалення та визнання поза колом сімейного спілкування.

При закріпленні стратегіальна тенденція фіксації на одній діяльності може стати передумовою формування виконавської спрямованості та перешкоджати розвитку творчих здібностей.

Такі результати дозволяють визначити основні напрямки надання ціннісної підтримки:

- підвищення рівня рефлексії окремих дій та операцій у структурі умінь;
- включення до кола референтних осіб вихователів та ровесників;
- узгодження сфери досягнень та сфери визнання досліджуваного у значимих для нього видах діяльності.

3.3. Надання психологічної допомоги

Індивідуальне тренінгове заняття: Ціннісна підтримка усвідомлення дошкільниками структури операційно-когнітивного компонента здібностей

Мета: розвиток рефлексії операційно-когнітивного та ціннісного компонентів здібностей.

Завдання:

- усвідомлення розумових дій та операцій, необхідних для виконання діяльності;
- рефлексія перенесення прийомів наслідування при виконанні діяльності.

Інструкція досліджуваному: «Ти казав(ла), що вмієш гарно ... (назва уміння). Давай сьогодні спробуємо це зробити. Ти будеш мене вчити: тільки ти кажи мені не лише те, що потрібно робити, а й як необхідно думати. Будемо вчитися бути уважними. Ти знаєш, що це таке «бути уважним»?».

Проведення заняття

У процесі виконання продуктивної діяльності дорослий організовує бесіду з досліджуванним, в ході якої акцентується увага на використанні розумових дій та операцій (табл. 2).

Таблиця 2.

Орієнтовні питання бесіди, спрямованої на усвідомлення дошкільниками мислительних дій та операцій

Репліка дорослого	та (виділення розумової дії чи операції)
Що ми будемо робити?	Формулювання завдання діяльності
Давай подумаємо, що нам потрібно, для того, щоб ...?	Аналіз необхідних матеріалів, облаштування робочого місця
Порівняй матеріал за кольором та вибери, який нам підійде краще	Порівняння, зіставлення
У нас стільки кольорів! Я хочу використати цей, а ти?	Наслідування дій дорослого
Розкажи мені, що за чим будемо роботи? Що будемо робити спочатку, а що потім?	Складання плану діяльності
Подумай, де краще покласти зразок, щоб залишилося більше вільного місця та весь виріб помістився	Зіставлення, аналіз, синтез
Подивись, порівняй, чи всі деталі ти обмалював(ла)?	Зіставлення
Подумай, що ми вже зробили і що робити далі? Що залишилося з того, що ми планували?	Коригування плану роботи
Подивися на виріб і оціни, чи він уже гарний?	Оцінка результату
Чого не вистачає? Що потрібно ще зробити?	Допланування
Подумай та скажи, як будемо розфарбовувати? Що за чим?	Складання плану діяльності та вербалізація послідовності дій
Я хочу розфарбувати так, а ти?	Наслідування
У нас є декілька ... Подумай, на які групи можна розкласти ці ... Для чого? Що вибереш ... ?	Класифікація, аналіз наявної інформації та зіставлення з реальними умовами діяльності
Подумай та поясни, як можна використати наш виріб? Чому?	Класифікація, узагальнення

У рамках цього блоку розвивальних вправ рекомендовано проведення двох-трьох індивідуальних занять, що передбачають включення дитини в «успішну» діяльність. Завдання повинні мати однотипний характер при деякому ускладненні та введенні нових елементів на другому занятті, що створює ситуацію новизни та розширює можливості усвідомлення розумових дій та операцій.

IV. ЗВІТНО-ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП

4.1. Представлення результатів людині, яка звернулася із запитом

Підготовка бесіди з вихователькою

Психолог. Успішному виконанню діяльності сприяє багато факторів, дошкільники повинні вміти не лише цікавитися завданням й мати відповідні вміння. Іванко порівняно недавно відвідує дитячий садок, тому не володіє частиною умінь, які необхідні для успішного виконання завдань, а тому не може успішно змагатися за схвалення дорослих у цих видах діяльності. Для того, щоб не переживати неуспіх у діяльності, Іван і прагне швидше закінчити завдання та уникнути неприємних переживань.

Вихователька. Тому він і вдається до конструювання.

Психолог. Так, природним для кожної дитини є прагнення отримати визнання, відчувати себе першим, найкращим у якійсь діяльності. У поведінці Іванка дійсно спостерігаються ознаки стратегіальної тенденції фіксації на одній діяльності.

Вихователька. Що це означає?

Психолог. Стратегіальна тенденція – це можливий шлях розвитку ... фіксація на одній діяльності виникає у випадку, коли дитина оволоділа колись однією діяльністю і прагне отримати визнання саме за неї. При цьому при виконанні інших завдань найважливішим для хлопчика є досягнення кінцевого результату будь-якої якості, але відсутні ознаки творчого самовираження. Закріплення цієї тенденції може вести до формування виконавської спрямованості, при якій дитина не буде прагнути до творчості та отримання визнання з боку оточення. Для Івана такою діяльністю стало конструювання, в якому він досягає успіхів, за яке він отримує схвалення родичів та може претендувати за визнання Ваше як вихователя та ровесників. З іншого боку, для успішного оволодіння діяльністю дитина повинна усвідомлювати не лише практичні, але й мислительні дії та операції, та вміти переносити їх з одного виду діяльності на інші.

Результати дослідження свідчать, що найбільш значимою для Івана є оцінка родичів, які, однак, оцінюють здебільшого побутові та навчальні уміння. Хлопчик прагне також отримати і Вашу підтримку та схвалення і для цього будь-що демонструє свої успіхи в улюбленому конструюванні, де він відчуває себе по-справжньому першим. Але підтримка – це не лише похвала за сконструйовані будиночки, але й щоденна співпраця, до якої варто залучати однокласників, батьків. Крім того, виявлено, що у структурі умінь Іван усвідомлює лише практичні дії, які ведуть до отримання готового продукту, але не усвідомлює мислительних дій та операцій, які дозволяють здійснювати зовнішні дії. Якщо Іванко навчиться бачити та розрізняти мислительні дії у кількох видах діяльності, то зможе переносити отримані уміння на інші види діяльності.

Вихователька. А що ж мені робити з Іванком?

Психолог. Ціннісна підтримка розвитку здібностей Івана повинна бути спрямована на усвідомлення ролі мислительних дій та операцій у структурі умінь та узгодження сфери досягнень та сфери визнання.

Щоб допомогти Іванкові краще усвідомити місце мислительних дій та операцій у структурі умінь, Ви можете:

1. Вибирати діяльності, у яких можлива наочна демонстрація мислительних дій. При цьому показ дій варто супроводжувати покроковим поясненням власних дій, звертаючи увагу на виконання розумових операцій: «порівнюємо, зіставляємо, визначаємо порядок».

2. У процесі індивідуальних та групових занять акцентувати увагу на послідовності дій та використанні розумових операцій, необхідних для виконання діяльності.

3. Організовувати бесіди з дитиною, в ході яких звертати увагу на використання розумових дій та операцій («давай подумасмо»).

На початкових етапах в якості базової діяльності Ви можете використати конструювання, де Іванко досяг успіхів. Але у процесі виконання діяльності хлопчику

надається роль «вчителя», який «навчить» Вас та інших дітей правильно будувати будиночки тощо. Під час такого «навчання» Іванко змушений буде не лише показувати, як виконувати дії, але й пояснювати, що сприятиме їх усвідомленню. А Ви в цей час зможете контролювати правильність їх виконання та вчасно надавати допомогу. Цей прийом «навчання» може бути використаний і у взаємодії хлопчика з батьками.

Однотипні завдання мають поступово ускладнюватися, що створює ситуацію новизни. Поступово Іванко та інші діти навчатися не лише виділяти розумові операції, а й усвідомлено їх переносити на інші діяльності.

Щоб допомогти Іванкові навчитися отримувати визнання не лише у колі родини, але й з боку дорослих та ровесників у дитячому садку, ви можете:

- створювати ситуації, у яких Іванко вчитиме інших дітей будувати з конструктора;
- позитивно оцінювати всі, навіть незначні, досягнення хлопчика; залучати до поцінування його успіхів ровесників. Основними формами поцінування можуть бути такі:

Форма демонстрації визнання	Умови демонстрації	Приклади
Пряме схвалення результатів діяльності дорослими	Щирість інтонації; однозначність похвали; наявність реальних підстав для схвалення; деталізація та якісний характер оцінки (за що хвалити).	«Ти правильно виконав ... (назва деталі)»
Пряме схвалення результатів діяльності однолітками	Непряме стимулювання; якісний характер оцінки; наявність реальних підстав для схвалення.	«Хто виконав найкраще?» «Що вийшло найкраще?»
Використання вихователем діяльності дитини як зразка для однолітків	Привернення вихователем уваги до «успішної» діяльності дитини; орієнтація на спостереження за діями дитини; виділення найбільш вдалих деталей або прийомів виконання діяльності;	«Подивіться, як він зробив ...» ‘Покажи іншим дітям, як ти зробив ...» «Подивіться, Іванко правильно виконав ... Якщо ви попросите, він всім покаже, як правильно робити»
Отримання вихователем «допомоги» при виконанні дитиною діяльності	Вираження вихователем нездатності самостійного виконання діяльності; звернення за допомогою лише при відносній складності прийомів діяльності дитини; прохання допомогти.	«Іванку, навчи мене робити ... (назва виробу)»
Надання допомоги іншим дітям у ситуації виконання діяльності, аналогічної «успішній»	створення вихователем ситуації об'єктивного успіху досліджуваного: демонстрації іншим дітям діяльності, яка добре ним засвоєна	«Іванко найкраще виконує діяльність»

Пізніше ми визначимо й інші прийоми розширення операціонального досвіду та отримання визнання, які зможете використовувати не лише Ви, але й батьки Іванка.

V. ЕТАП САМОАНАЛІЗУ, ГРУПОВОЇ РЕФЛЕКСІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ (Приклад виконання студентом)*

Підсумкова рефлексія позитивних моментів (що саме вдалося зробити, чого досягти, від чого отримати професійне задоволення)

Виявляється, знати і вміти пояснити – це різні речі. Мені здається, що у бесіді з вихователькою мені вдалося пояснити їй, чому хлопчик веде себе так, а не інакше, хоча вихователі рідко «вірять» психологу.

Найцікавіше і одночасно найважче було працювати під час тренінгового заняття. Здавалося, дуже просто – запитай, і дитина відповість, діти ж так хочуть, щоб з ними «щось робили дорослі тьоті». На моє прохання «розкажи мені, як ти думаєш, коли робиш ...» хлопчик спочатку відповів: «Просто думаю та роблю». Після кількох спроб пояснення я здогадалася разом з ним зробити аплікацію – і тоді все вийшло – не дарма кажуть, що діти «думають руками». Не дарма вчили вікову психологію!

Програма саморозвитку

Складові навчально-професійних умінь та професійно важливі якості, які потрібно було б розвинути	В чому полягали труднощі	План заходів для саморозвитку	Терміни	Критерії самоконтролю
Професійна уява	Виявилось, що мені важко визначити перелік можливих результатів. Викладач сказав, що ті результати, які я виділила, є надто загальні і не завжди відповідають запиту виховательки. Так, адже я орієнтувалася на обов'язкову програму до завдання, а в житті все конкретніше.	Проаналізувати розділи «очікувані результати» до двох-трьох програм чи тренінгів (наприклад, Музика О.Л. Програма ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості «Три кроки». – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С.35-36.; Сидорчук Т. А., Хоменко Н. Н. Технологии развития связной речи дошкольников (методическое пособие для педагогов дошкольных учреждений) http://www.trizminsk.org/e/260025.htm ;	березень 2010	З'ясувати, чи відповідають отримані результати запиту батьків та очікуваним результатам»

* Приклад заповненої таблиці самоаналізу, групової рефлексії та саморозвитку подано у розділі «Особливості роботи над професійно-орієнтованим завданням з курсу «Загальна психологія».

		Горбунова В.В. Контракт у практичній психології // Практична психологія соціальна робота. – № 2. – 2005. – С. 1-5.)		
		Проаналізувати одне-два звернення батьків дошкільників на предмет розмежування очікувань клієнта та очікуваних результатів дослідження. Провести пілотне дослідження.	лютий-квітень 2010 р.	
Адаптувати психологічні вправи та техніки до роботи з досліджуваними різних вікових категорій	Розробляючи тренінгове заняття для дошкільника, я зрозуміла, що не знаю, як працювати з дитиною, що їй говорити, щоб вона навчилася виділяти мислительні дії та операції	Проаналізувати прийоми ціннісної підтримки розвитку рефлексії здібностей, розроблені І.С. Загурською та Н.О. Никончук для молодшого шкільного віку (Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень /За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – С.202-210, Загурська І.С.Розвиток рефлексії як передумова розвитку самооцінки творчих здібностей // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: Збірник наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – Вип. 6(30). – Ч.1. – С.267-277)	квітень 2010 р.	Сформулювати питання так, щоб дошкільники (три дитини моїх знайомих) змогли пояснити, які розумові операції вони використовують у діяльності
Коректно повідомляти результати роботи	Під час групового аналізу моя колега (що грала роль виховательки) сказала, що коли я повідомляла результати роботи, у неї виникло неприємне відчуття. Мабуть, я забагато говорила про те, що потрібно робити, і дуже мало про те, що у неї добре виходить.	Розподілити результати дослідження у дві колонки: досягнення та переваги дитини і те, що потребує розвитку. Скласти конспект бесіди. Слідкувати, щоб перспектив розвитку було не надто багато як для однієї зустрічі (2-3).	травень 2010 р.	Перевірити відчуття «виховательки»: якщо після бесіди вона відчуватиме себе не винною, а, навпаки, впевненою, що зможе допомогти дитині (Наприклад, «Я завтра влаштую так, щоб І. навчив інших дітей робити ...» тощо).